

PELS RIJCKEN

Per aangetekende e-mail:
bestuurvovo.mnl@rechtspraak.nl

Voorzieningenrechter van de
Rechtbank Midden-Nederland
Bestuursrecht
Vrouwe Justitiaplein 1
3511 EX UTRECHT

onze ref. RR/RR/11009911

uw ref. UTR 24 / 1107 BESLU

inzake het verzoek van Stichting Diervriendelijk
Nederland te Den Haag

mr. R.D. Reinders

advocaat · partner

+31 70 515 3742

roelof.reinders@pelsrijcken.nl

20 maart 2024

Edelachtbare vrouwe,

In bovenvermelde procedure vindt op vrijdag 22 maart 2024 om 10.00 uur de mondelinge behandeling van het verzoek om een voorlopige voorziening van de Stichting Diervriendelijk Nederland (hierna: de Stichting) plaats. Met het oog daarop doen wij u hierbij namens Gedeputeerde Staten van Flevoland (hierna: GS) een schriftelijke reactie op het verzoek om een voorlopige voorziening toekomen.

1 Inleiding

- 1.1 In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw is een aantal edelherten, heckrunderen en konikpaarden (hierna tezamen: grote grazers) in de Oostvaardersplassen geïntroduceerd. De voedselrijke vegetaties in de Oostvaardersplassen en het gebrek aan natuurlijke predatoren, hebben geleid tot een enorme groei van de populatie grote grazers. Hierdoor is een hoge begrazingsdruk ontstaan, die ervoor heeft gezorgd dat de totale variatie in vegetatiestructuur sterk is afgenomen. Veel soorten die voorkwamen in bossen, struwelen, ruigten, rietvelden en structuurrijke graslanden zijn in aantal afgenomen of zelfs helemaal verdwenen.

Zie het Faunabeheerplan Grote hoefdieren 2024-2028, blz. 26-27.

- 1.2 Om de biodiversiteit te herstellen, is een reductie van het aantal grote grazers noodzakelijk gebleken. In juli 2018 is door Provinciale Staten van Flevoland besloten tot een reset van de grote grazers. Gekozen is voor een doelstand van 500 edelherten en 600 konikpaarden en heckrunderen. Voorliggende procedure gaat over de edelherten.
- 1.3 In de periode van 19 september 2018 tot 1 januari 2020 vond het populatiebeheer van edelherten plaats op basis van een opdracht op grond van artikel 3.18 van de Wet natuurbescherming (hierna: Wnb). In haar uitspraak van 16 september 2020 kwam de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: de Afdeling) tot het oordeel dat de opdracht voor het afschot van edelherten rechtmatig was.

AbRvS 16 september 2020, ECLI:NL:RVS:2020:2210.

- 1.4 Tegen het einde van de looptermijn van de opdracht, heeft de Faunabeheereenheid Flevoland op 14 augustus 2019 een ontheffing aangevraagd in de zin van artikel 3.17 jo. artikel 3.10 van de Wnb. Bij besluit van 18 september 2019 hebben GS de ontheffing verleend voor de periode 1 januari 2020 tot 1 januari 2024. De Voorzieningenrechter van de Afdeling heeft het verzoek om de ontheffing te schorsen, onder verwijzing naar de uitspraak over de opdracht uit 2020, afgewezen.

Vz. AbRvS 2 maart 2023, ECLI:NL:RVS:2023:805, r.o. 8.6.

Overigens heeft uw rechtbank zich ook over deze ontheffing gebogen. Onder andere bij uitspraak van 26 april 2021 kwam uw rechtbank tot het oordeel dat de ontheffing rechtmatig was (ECLI:NL:RBMNE:2021:16910).

- 1.5 Op 6 december 2023¹ hebben GS aan de Faunabeheereenheid Flevoland een ontheffing verleend op grond van artikel 3.17 jo. artikel 3.10 van Wnb voor het afschot van edelherten in de Oostvaardersplassen vanaf 1 januari 2024 tot 1 januari 2029.² Met deze ontheffing kan het beheer van de edelherten – dat al sinds 2018 plaatsvindt – doorgang vinden. De ontheffing geeft in de eerste plaats de mogelijkheid om de reset tot ongeveer 500 dieren te voltooien. Vervolgens geeft de ontheffing de mogelijkheid om de populatie blijvend op de doelstand te houden.
- 1.6 Bij brief van 24 januari 2024 heeft de Stichting tegen dit besluit beroep ingesteld bij uw rechtbank. Bij brief van 20 februari 2024 heeft de Stichting, onder verwijzing naar haar beroepschrift, uw Voorzieningenrechter verzocht om een voorlopige voorziening te treffen.

¹ Van het besluit is op 13 december 2023 kennisgegeven in het Provinciaal blad 2023, 14783.

² Op 1 januari 2024 is de Omgevingswet in werking getreden. Uit artikel 2.9, eerste lid, onder a, van de Aanvullingswet natuur Omgevingswet volgt dat het oude recht van toepassing blijft op een besluit dat is genomen op grond van de Wnb, tot het besluit onherroepelijk is. Op de voorliggende ontheffing is dus nog steeds de Wnb van toepassing.

2 Ontvankelijkheid

2.1 Het verzoek om een voorlopige voorziening is gedaan door Stichting Diervriendelijk Nederland. GS hebben op 12 maart jl. – op uw verzoek per e-mail – aangegeven dat er volgens GS geen sprake is van een termijnoverschrijding bij het indienen van het beroepschrift die zou leiden tot niet-ontvankelijkheid van het beroep. Dat neemt niet weg dat het beroep van de Stichting naar de overtuiging van GS niet-ontvankelijk is, omdat de Stichting niet kan worden aangemerkt als belanghebbende bij de bestreden ontheffing. GS lichten dat toe.

2.2 De doelstelling van de Stichting, zoals opgenomen in haar statuten, luidt als volgt:

“De stichting streeft naar een diervriendelijke wereld, waar dierenwelzijn geborgd is en dieren rechten hebben, voorts al hetgeen een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin des woords.

1. De stichting heeft als doel:

- a. het opkomen voor de belangen en rechten van dieren en diervriendelijke burgers en consumenten, het bevorderen en doen uitdragen van een diervriendelijke en plantaardige voedings- dan wel leefwijze en levensovertuiging als middel om uitbuiting en mishandeling van dieren te voorkomen, te weten in maar niet beperkt tot de volgende werkgebieden:
 - i. dieren voor voeding;
 - ii. dieren als kleding;
 - iii. dieren in laboratoria en elders voor medische of wetenschappelijke doelen anderszins;
 - iv. dieren ter amusement;
 - v. dieren bij mensen thuis;
 - vi. dieren in het wild, Natura 2000 of andere ‘rewilding’ gebieden;
 - vii. diervriendelijk leven;
- b. het bestrijden van leed dat dieren wordt aangedaan, alsook het bevorderen van het welzijn en de rechten van dieren;
- c. het bewerkstelligen van de volledige afschaffing van dierproeven op zowel ethische als wetenschappelijke gronden;
- d. het bestrijden van leed dat proefdieren en medische productiedieren wordt aangedaan, alsook het bevorderen van het welzijn en de rechten van laboratorium- en andere proefdieren, alsook medische productiedieren;
- e. het informeren van politiek, wetenschappers, media en het publiek over dierproeven door middel van publicaties over dierproeven en diervrije alternatieven voor dierproeven over – over doch niet beperkt tot aantallen, vergunningen en ontheffingen en dierproefnemende instituties, de wetenschappelijke onjuistheid van het doen van dierproeven, alsook de gevolgen en gevaren die ontstaan dan wel kunnen ontstaan ten gevolge van het gebruik van de uit het doen van dierproeven verkregen informatie;
- f. het informeren van politiek, handhavers, media, bedrijfsleven en het publiek over dierenleed, het welzijn en de rechten van dieren;
- g. het voeren van maatschappelijke, politieke en juridische procedures met betrekking tot dierenleed, het welzijn en de rechten van dieren, het voorkomen

van dierenleed, de gevolgen daarvan voor diervriendelijke consumenten en burgers, de maatschappij en volksgezondheid en de natuur.

2. [...]
3. [...]
4. De stichting tracht haar doelstellingen onder meer te verwezenlijken door, maar niet beperkt tot:
 - het verzamelen van en publiceren, verkopen of anderszins distribueren van informatie, en verkoop van advertentieruimte;
 - het geven van voorlichting in woord, beeld en geschrift;
 - het voeren van media-campagnes en het organiseren van congressen;
 - het ondersteunen van andere organisaties, projecten en initiatieven met een gelijkende doelstelling;
 - het voeren van maatschappelijke, politieke en juridische procedures met betrekking tot dierproeven, het voorkomen van dierproeven en ten aanzien van de gevolgen van dierproeven voor de maatschappij en de natuur, alsook ten behoeve van patiënten die met de gevolgen van dierproeven worden opgezaald;
 - het beschermen van het milieu en de volksgezondheid;
 - het bevorderen van het gebruik en verkopen van producten die niet zijn gemaakt van of getest zijn op dieren;
 - het (doen) regelen van opvang voor dieren in nood en het verlenen van (in)directe hulp aan dieren.”

2.3 Deze doelstelling is zowel in functioneel als territoriaal opzicht veel te ruim om als belanghebbende te kunnen worden aangemerkt bij de bestreden ontheffing. GS wijzen op de uitspraak van de Afdeling van 28 mei 2008.³ Het ging in deze uitspraak over een sloopvergunning voor enkele panden in Amsterdam, waartegen bezwaar was gemaakt door een stichting, die op grond van haar statuten opkwam voor “de bescherming van de schoonheid en het historisch-ruimtelijk karakter van Nederland in het algemeen en van cultuurmonumenten in het bijzonder”.⁴ In deze uitspraak heeft de Afdeling overwogen dat de doelstelling van de stichting zowel in functioneel als in territoriaal opzicht zo veelomvattend was dat het onvoldoende onderscheidend werkte om als belanghebbende te kunnen worden aangemerkt bij het slopen van woningen in Amsterdam. GS wijzen aanvullend op een uitspraak van de Afdeling van 1 oktober 2008, waaruit ook volgt dat dat de belangen die met het bestreden besluit zijn gemoeid in het bijzonder moeten worden behartigd.⁵ In deze uitspraak kon een stichting niet opkomen tegen een vergunning voor het uitbreiden van de veestapel van een veehouderij op de Veluwe. Dit omdat in de statuten enkel was opgenomen “streven naar een kwalitatief duurzame leefomgeving voor alle levende wezens, omvattende zowel de lokale, nationale als mondiale leefomgeving”.⁶

³ AbRvS 28 mei 2008, ECLI:NL:RVS:2008:BD2647.

⁴ AbRvS 28 mei 2008, ECLI:NL:RVS:2008:BD2647, r.o. 2.2.1.

⁵ AbRvS 1 oktober 2008, ECLI:NL:RVS:2008:BF3911.

⁶ AbRvS 1 oktober 2008, ECLI:NL:RVS:2008:BF3911, r.o. 2.2.

- 2.4 Dat territoriale begrenzing in bijzonder van belang is bij het aannemen van belanghebbendheid bij stichtingen volgt uit de uitspraken van de Afdeling van 15 februari 2012, 20 april 2016 en 15 december 2021.⁷ In deze uitspraken oordeelde de Afdeling dat de betreffende stichtingen met veelomvattende functionele doelstellingen wél belanghebbende waren, omdat de doelstellingen in territoriaal opzicht waren begrensd tot het gebied waarop het bestreden besluit zag.⁸ In de doelstellingen van de Stichting is geen sprake van territoriale begrenzing. De door de Stichting bestreden ontheffing ziet op een specifiek plaatselijk belang, namelijk het populatiebeheer van de edelherten in de Oostvaardersplassen in dit Natura 2000-gebied.
- 2.5 Ook is er geen sprake van feitelijke werkzaamheden van de Stichting die zijn toegespitst op de ontheffing. De feitelijke werkzaamheden moeten in het verlengde van de statutaire doelstelling liggen. Dit in relatie tot het bestreden besluit. Zo heeft de Afdeling geoordeeld in een uitspraak van 29 juni 2016.⁹ De Afdeling heeft deze uitspraak bevestigd in een uitspraak van 17 april 2019.¹⁰ De statutaire doelstellingen van de Stichting zien nu eveneens op dieren in het wild, Natura 2000 of andere 'rewilding gebieden'. De feitelijke werkzaamheden die de Stichting verricht, zien daar echter niet op. Voor zover de Stichting feitelijke werkzaamheden verricht, zien deze op de bescherming van huisdieren, dieren in de intensieve veehouderij en laboratoriumdieren. De feitelijke werkzaamheden hebben geen betrekking in het wild levende dieren, zoals de edelherten. Ook overigens verricht de stichting geen feitelijke werkzaamheden in relatie tot het Natura 2000-gebied de Oostvaardersplassen. En dat zou naar het oordeel van GS in dit geval wel moeten.
- 2.6 GS zijn zich ervan bewust dat uw rechtbank bij uitspraak van op 28 februari 2022¹¹ Een Dier Een Vriend (de voorganger van de Stichting) als belanghebbende hebben aangemerkt bij een besluit over het populatiebeheer van konikpaarden en heckrunderen. In de beroepsprocedure tegen de ontheffing die nu aan de orde is, moet echter gekeken worden naar de statutaire doelstellingen in samenhang met de feitelijke werkzaamheden in de afgelopen periode. Op grond daarvan verzoeken GS uw Voorzieningenrechter om – gelet op voorgaande – het verzoek van de Stichting af te wijzen omdat zij geen belanghebbende is bij de in beroep bestreden ontheffing.

3 Voorlopig rechtmatigheidsoordeel

- 3.1 Op grond van de Wnb moest een ontheffing voldoen aan drie vereisten:
- a) er is sprake van een in de Wnb genoemd belang;
 - b) er bestaat geen andere bevredigende oplossing, en;

⁷ AbRvS 15 februari 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BV5109; AbRvS 20 april 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1075 en AbRvS 15 december 2021, ECLI:NL:RVS:2021:2823.

⁸ AbRvS 15 februari 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BV5109 r.o. 2.6.1-2.6.1; AbRvS 20 april 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1075, r.o. 5.2 en AbRvS 15 december 2021, ECLI:NL:RVS:2021:2823, r.o. 2.5.

⁹ AbRvS 29 juni 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1813, r.o. 2.4.

¹⁰ AbRvS 17 april 2019, ECLI:NL:RVS:2019:1233, r.o. 3-3.1.

¹¹ Rb. Midden-Nederland 28 februari 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:733.

- c) er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

- 3.2 In de ontheffing (onder B4) is onderbouwd dat de ontheffing aan deze vereisten voldoet. Dat de ontheffing nodig is met het oog op wettelijke belangen en dat het afschot geen afbreuk doet aan het streven de populatie in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan, wordt door de Stichting niet bestreden.
- 3.3 Het standpunt in het beroepsschrift van de Stichting komt erop neer dat het toepassen van anticonceptie op edelherten een andere bevredigende oplossing is voor het afschot. Het gaat de Stichting dus alleen maar om vereiste b.
- 3.4 Op bladzijde 7 van de bestreden ontheffing hebben GS toegelicht dat anticonceptie als middel om de doelstand van edelherten te bereiken en/of te behouden geen reële mogelijkheid is. Dit omdat er nog vele haken en ogen aan zitten, met name op het gebied van praktische uitvoerbaarheid.
- 3.5 In het Faunabeheerplan Grote hoefdieren 2024-2028 is eveneens aangegeven dat er in theorie mogelijkheden bestaan om populatiebeheer door middel van anticonceptie toe te passen, maar dat dat momenteel geen reële mogelijkheid is.

Zie Faunabeheerplan Grote hoefdieren 2024-2028, blz. 44:

“Anticonceptie staat de ontwikkeling van een gezonde natuurlijke populatie met voldoende genenvariatie in de weg. Daarnaast is niet bekend wat de gevolgen zijn op het sociale gedrag van de dieren en de effecten van het in het milieu komen van de anticonceptiestoffen voor het ecosysteem (bijvoorbeeld stapeling in de voedselketen en verontreiniging van oppervlaktewater).

Anticonceptie als middel om de gewenste reductie van wilde grote hoefdieren te bereiken is op basis van de huidige techniek op dit moment geen reële mogelijkheid.”

- 3.6 Het uitvoeren van anticonceptie zou moeten gebeuren door de edelherten te darten (of ze te vangen en met de hand te injecteren). Het darten zou moeten gebeuren op een afstand van maximaal circa 30 meter. Dit is een onmogelijke opgave, omdat in het wild levende edelherten in de Oostvaardersplassen erg schuwe dieren zijn. Afschot met een geweer vindt doorgaans plaats op een afstand van ongeveer 200 meter en zelfs op deze afstand kunnen edelherten op de vlucht slaan. Laat staan als een edelhert van een afstand van minder dan 30 meter zou worden gedart. De Stichting heeft ook niet onderbouwd dat het uitvoeren van anticonceptie wel praktisch uitvoerbaar zou zijn in de Oostvaardersplassen.

- 3.7 De Stichting verwijst in haar beroepschrift naar het 'Literatuuronderzoek anticonceptie' van prof. T.A.E. Stout e.a. (2020).¹² Uit die studie blijkt echter dat anticonceptie bij edelherten nog geen bewezen techniek is. Aangegeven wordt in de samenvatting dat *"uitkomsten en gevolgen van anticonceptie nauwkeurig gemonitord moeten worden om zeker te weten dat er geen ongewenste en onverwachte effecten optreden"*. Verder is er ook sprake van *"enige onduidelijkheid over de effecten van anticonceptie op sociaal gedrag en structuur op de lange termijn"*. Anticonceptie zou dus hoe dan ook hooguit een experimentele exercitie zijn. Daar komt bij dat ook in dit stuk verwezen wordt naar de specifieke omstandigheden van de Oostvaardersplassen en het feit dat edelherten met een pijl geraakt zouden moeten worden. Zoals gezegd is dat in de praktijk van de Oostvaardersplassen onmogelijk.
- 3.8 GS hebben prof. T.A.E. Stout verzocht om naar aanleiding van het beroepschrift van de Stichting een reactie op een aantal vragen te geven. De beantwoording van de vragen is **bijlage 1** bij deze brief. Kort gezegd, is zijn conclusie dat 'Improvac' zou kunnen worden gebruikt als anticonceptiemiddel voor edelherten. Dat vaccin zou dan nog wel moeten worden goedgekeurd door een dierenarts. Ook professor Stout wijst erop dat dat met een dartpijl zou moeten worden toegediend en dat de dieren daarvoor op een veel kortere afstand zouden moeten worden benaderd dan bij een schot met een kogel, namelijk tot minder dan 30 meter afstand. Professor Stout geeft aan dat het voor hem moeilijk is om te schatten of het in de specifieke situatie van de Oostvaardersplassen mogelijk is om edelherten met een vaccin te behandelen. Op grond van de ervaringen van de faunabeheerders en medewerkers van Staatsbosbeheer in het veld is duidelijk dat de theoretische mogelijkheid tot anticonceptie die professor Stout schetst, in de praktijk onuitvoerbaar is. Dat is precies om de reden die professor Stout benoemt, namelijk dat de dieren op korte afstand benaderd moeten worden, hetgeen vanwege de schuwheid van deze in het wild levende edelherten niet mogelijk is. Al met al is anticonceptie geen andere bevredigende oplossing om de doelstand van ongeveer 500 edelherten te behalen en te behouden.

4 Belangenafweging

- 4.1 In het verzoek om een voorlopige voorziening heeft de Stichting niet nader onderbouwd wat haar belang is bij het schorsen van de bestreden ontheffing tot de uitspraak in de bodemprocedure. Er vindt sinds 2018 afschot van edelherten plaats in de Oostvaardersplassen met het oog op het halen van de doelstand. Dat gebeurt op basis van de opdracht en de ontheffing die door uw rechtbank en de Afdeling goedgekeurd zijn. De Stichtingen brengen geen belang naar voren waarom het gebruik van de ontheffing nu, na 6 jaar, op stel en sprong zou moeten worden gestaakt.

¹² Online te raadplegen via de volgende link: <https://www.flevoland.nl/getmedia/6788a77d-324a-4461-b36d-b55c74c61767/Literatuuronderzoek-Universiteit-Utrecht-anticonceptie-grote-grazers-Oostvaardersplassen-dvo.pdf>.

GS hebben er daarentegen wel een groot belang bij dat het beheer van edelherten plaats te kunnen laten vinden conform de ontheffing.

De doelstand is (bijna) gehaald

- 4.2 De doelstand van 500 edelherten in de Oostvaardersplassen is inmiddels bijna gehaald. In onderstaande tabel treft u de aantalsontwikkeling van edelherten van oktober 2018 tot oktober 2023. In oktober 2023 waren er nog 860 edelherten. Uit de tabel blijkt dat juist in de afgelopen afschotperiode (2022/2023) een belangrijke stap naar het halen van de doelstand is gemaakt. Dat komt doordat de ervaring met de juiste aanpak van het afschot is gegroeid en doordat bij besluit van 9 februari 2023¹³ de afschotperiode is verruimd van 1 augustus tot 15 maart, naar tot 1 mei (zoals ook in de bestreden ontheffing het geval is).

Aantal edelherten (oktobertellingen)	
2018	2316
2019	1525
2020	2400
2021	1900
2022	2100
2023	860

- 4.3 Door het afschot dat in de huidige afschotperiode (2023/2024) staat het aantal edelherten inmiddels op ongeveer 600. Dat betekent dat er nog circa 100 edelherten moeten worden geschoten om ervoor te zorgen dat de doelstand voor het eerst, sinds de start van de reset in 2018, wordt gehaald. In de periode tot 1 mei a.s. kan dat gebeuren. Dan kan vervolgens worden overgegaan op regulier beheer. Dat wil zeggen dat jaarlijks alleen het aantal edelherten dat overeenkomt met de aanwas in dat jaar hoeft te worden afgeschoten. Het afschot kan dan ook verspreid over de afschotperiode plaatsvinden.
- 4.4 Indien de bestreden ontheffing door uw Voorzieningenrechter voor de duur van de beroepsprocedure zou worden geschorst, dan kan de doelstand niet worden gehaald. Er blijft dan een populatie die boven de doelstand ligt en die ook weer met meer dieren toeneemt dan wanneer de doelstand voor 1 mei a.s. nu zou worden gehaald. De aanwas van edelherten is immers ook groter op een grotere populatie. Bovendien zou een belangrijk deel van de afschotperiode 2024/2025 verloren gaan in afwachting van de bodemuitspraak. De doelstand die nu eindelijk gehaald kan worden, raakt dan dus weer uit het zicht. Dat is niet in het belang van GS en niet in het belang van de wilde

¹³ Het besluit tot wijziging van de ontheffing is online te raadplegen via de volgende link: <https://www.flevoland.nl/getmedia/0ece6ccf-8aea-4910-9a8e-e4cb71444d65/3063871-Definitief-besluit-wijziging-ontheffing-afschot-edelherten-OVP-DV.pdf>.

flora en fauna en natuurlijke habitats (zoals hierna zal worden toegelicht), maar ook niet van het edelhert. Het betekent immers dat er in de volgende afschotperiode meer edelherten geschoten moeten worden dan nodig is, om de doelstand alsnog te halen.

Naar de overtuiging van GS noopt een belangenafweging gezien het bovenstaande tot afwijzing van het verzoek.

Positieve effecten van populatiebeheer

- 4.5 Daar komt bij dat de bestreden ontheffing onder andere is verleend in het belang van de wilde flora en fauna en natuurlijke habitats. De eerste resultaten van het populatiebeheer van de grote grazers zijn al zichtbaar. Zo worden de graslanden en de vegetatie in plantvakken iets ruiger en meer divers. Daarnaast worden de rietvegetaties minder betreden door de grote herbivoren en vormen ze weer een dichte rietvegetatie, wat gunstig is voor broedvogels.

Zie het Faunabeheerplan Grote grazers 2024-2028, blz. 28.

- 4.6 Ook zijn in 2023 en 2024 aanzienlijk meer waarnemingen van de kwalificerende broedvogelsoort blauwe kiekendief gedaan in de Oostvaardersplassen dan in de jaren daarvoor. Dit kan samenhangen met het feit dat door de reductie van het aantal grote grazers de foerageeromstandigheden voor deze zeldzame kwalificerende vogelsoort zijn verbeterd.
- 4.7 Verder is het populatiebeheer van grote grazers van belang voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000-gebied 'Oostvaardersplassen'. Een te hoge graasdruk leidt namelijk tot knelpunten voor kwalificerende vogelsoorten, zoals blauwe kiekendief, lepelaar, roerdomp, rietzanger en blauwborst. In het ontwerp Natura 2000-beheerplan 'Oostvaardersplassen' wordt het populatiebeheer van grote grazers zelfs aangemerkt als instandhoudingsmaatregel.

Zie hoofdstuk 5 'Instandhoudingsmaatregelen' van het ontwerp Natura 2000-beheerplan 'Oostvaardersplassen', blz. 57.

Het ontwerp heeft ter inzage gelegen van 28 december 2023 tot en met 22 februari 2024. Omdat het ontwerp niet meer digitaal beschikbaar is, voegen GS het relevante hoofdstuk als **bijlage 2** bij deze brief.

- 4.8 De positieve ontwikkelingen voor de biodiversiteit in de Oostvaardersplassen zullen worden geremd of vertraagd, indien het populatiebeheer van edelherten niet meer kan plaatsvinden totdat uw rechtbank een uitspraak in de bodemzaak heeft gedaan. Ook om die reden noopt een belangenafweging tot afwijzing van het verzoek.

datum 20 maart 2024
onze ref. RR/RR/11009911

10/10

5 Conclusie

Gelet op het voorgaande, verzoeken GS uw Voorzieningenrechter om het verzoek om een voorlopige voorziening van de Stichting af te wijzen.

Een kopie van deze brief bijlagen zend ik heden per e-mail aan M.H. Middelkamp, gemachtigde van de Stichting, mr. G. Durville, gemachtigde van Staatsbosbeheer en aan N. Siegers, gemachtigde van de Faunabeheereenheid Flevoland.

Hoogachtend,

R.D. Reinders

L. Verhees

Bijlage 1

Universiteit Utrecht

Bezoekadres: Yalelaan 114, Utrecht

Faculteit der Diergeneeskunde

Postadres: GP, postbus 80153, 3508 TD Utrecht

Departement Gezondheidszorg Paard

D. Tuitert.
Senior ecooloog / jurist natuurwetgeving,
Expertiseteam Natuur,
Provincie Flevoland,
Postbus 55,
8000 AB Lelystad

Ons kenmerk
OVP190324
Telefoon
(030) 253 13 50
Faxnummer
(030) 253 7970
E-mail
t.a.e.stout@uu.nl

Datum
19 maart 2024

Onderwerp
Anticonceptie edelherten Oostvaardersplassen

Blad
Blad 1 van 3

Geachte heer Tuitert

U hebt mij benaderd in verband met een vraag over het populatiebeheer van edelherten in de Oostvaardersplassen (OVP). U legt uit dat afschot momenteel wordt ingezet als populatiebeheer instrument voor de edelherten, als onderdeel van het Faunabeheerplan Grote Hoefdieren 2024-2028. In feit, als onderdeel van de OVP Faunabeheerplan 2019-2023 is het aantal edelherten in de OVP al teruggebracht van rond de 3130 (najaar 2018) tot minstens 754 (mei 2023) door middel van afschot. Op 6 december 2023 hebben Gedeputeerde Staten van Flevoland weer een ontheffing verleend voor het doden van edelherten met het geweer als populatiebeheer methode. Echter, Stichting Diervriendelijk Nederland heeft kort geleden bezwaar ingediend tegen deze ontheffing. De stichting betoogt dat anticonceptie ingezet zou kunnen worden als alternatief. Verder word ik genoemd als deskundige die toelichting zou kunnen geven over de bruikbaarheid van anticonceptie.

U vraagt mij antwoord te geven op de volgende vragen:

- *Is anticonceptie een reëel alternatief voor afschot van edelherten in de Oostvaardersplassen om de doelstand van 500 edelherten te behalen en te behouden?*
- *Zijn er in algemene zin methoden en middelen beschikbaar om anticonceptie te plegen op in het wild levende (en dus beschermde) edelherten? Zo ja, zijn er praktijkvoorbeelden van situaties waarin dat gebeurt?*
- *Kunt u een inschatting geven of anticonceptie op edelherten voor de situatie van de Oostvaardersplassen praktisch uitvoerbaar is? Zo niet, met welke specifieke omstandigheden ten aanzien van de (edelherten in de) Oostvaardersplassen heeft dat te maken, en in welk opzicht verschillen die dan van eventuele situaties waarin anticonceptie wel wordt uitgevoerd op (wilde) hertenpopulaties?*

Mijn reactie op deze vragen is als volgt:

- 1) In 2018 meende ik dat anticonceptie geen reëel alternatief was om de reset van de grote hoefdieren in de Oostvaardersplassen (OVP) te realiseren. Dit had vooral te maken met het aanzienlijk reductie in het totaal aantal edelherten dat gerealiseerd moest worden. Anticonceptie is vooral een instrument om de populatiegrootte stabiel te houden en, over een wat langere tijdsinterval, geleidelijk af te laten nemen. Het is dus niet een manier om een grote reset te realiseren.
Inmiddels is het totaal aantal edelherten in de OVP fors teruggebracht door middel van afschot. Zoals toen, zal anticonceptie alleen niet op korte termijn kunnen zorgen voor een verdere afname in het totaal aantal edelherten. Echter, het zou wel een instrument kunnen zijn om de populatiegrootte initieel stabiel te houden, en in de loop van 5-10 jaar geleidelijk te laten krimpen (als gevolg van natuurlijke sterfte). Als de populatie eerste verder teruggebracht zou worden tot 500 (bijvoorbeeld door middel van afschot), zou anticonceptie wel in aanmerking komen als een manier om de doelstand te behouden.
- 2) Er zijn twee vaccins beschreven om anticonceptie te bedrijven bij wild levende hertensoorten (waaronder de Amerikaanse edelherten).
 - a) Eén daarvan is de zogenaamde 'porcine zona pellucida vaccin' (PZP) welke gebaseerd is op de omhelzing van varkens eicellen (verzameld via het slachthuis). PZP is uitgebreid getest/ingezet bij verschillende vrijlopende hertensoorten en paarden in de Verenigde Staten en andere landen. Echter, het vaccin bevat materiaal van levende dieren waardoor een mogelijkheid op de overdracht van ziektes bestaat; mijn inschatting is dat er geen toestemming verleend zou worden om PZP in wilde dieren in Nederland in te zetten. Echter, er is ook een kunstmatige alternatief het zogenaamd 'recombinant zona pellucida vaccin (rZP)'. Het eiwit in rZP waarop de behandelde dieren antilichamen maken is in het laboratorium gekweekt waardoor de risico op overdracht van ziektes niet aanwezig is. Collega's in Zuid-Afrika hebben de rZP met succes op paarden en ezels getest. Blijkbaar is een rZP vaccin ook op witstaart herten in de VS getest.
 - b) De ander type vaccin is gebaseerd op de peptide hormoon Gonadotrophin Releasing Hormone (GnRH). Hiervan zijn meerdere varianten getest op verschillende diersoorten, waaronder de Amerikaanse edelhert. Er is ook een commercieel GnRH vaccin geregistreerd voor gebruik in jonge varkens in Nederland (Improvac®). Improvac is ook getest in een verscheidenheid van andere diersoorten, en effectief bevonden (vrouwelijk en mannelijke dieren worden onvruchtbaar). Improvac is gebruikt in vrijlopende paarden in de Verenigde Koninkrijk om anticonceptie te bewerkstelligen (Dartmoor pony's). Echter, Improvac is niet geregistreerd voor gebruik in edelherten. Wel zou een dierenarts de zogenaamde 'Diergeneesmiddel cascade' kunnen gebruiken om Improvac voor edelherten te voorschrijven, omdat er geen geregistreerde alternatief is.
 - c) Anticonceptie door middel van bijvoorbeeld Improvac zou bij edelherten effectief zijn, dat wil zeggen mijn verwachting is dat een bescheiden percentage ($\pm 30\%$) vrouwelijke edelherten na één behandeling onvruchtbaar zullen worden en na herhaling (ook als dat een jaar later is) zal het merendeel ($> 90\%$) onvruchtbaar worden. Anderzijds, moeten de dieren of door middel van een dart/pijl behandeld

worden en/of door middel van een pijl verdoofd en vervolgens met de hand geïnjecteerd. Ervaring in andere landen leert dat vrijlopende dieren in de loop der tijd plekken waar ze met een pijl geschoten worden vermijden. Het behandelen wordt dus met de jaren heen steeds lastiger, dit zal ook gelden voor afschot. Echter, een edelhert kan met een kogel van grotere afstand geschoten worden, omdat een pijl meer gevoelig is voor wind en/of natte omstandigheden. Verder heb ik begrepen dat de edelherten in de OVP richting het moeras verdwijnen als mensen in de buurt komen en in grote groepen verzamelen waardoor het individueel schieten bemoeilijkt wordt. In andere herten populaties waar de populatiegrootte beheerd wordt door middel van een anticonceptieve vaccin gaat het vaak om individueel lopende dieren (of kleine groepen) die of gevolgd worden of met voedsel gelokt worden. In andere situaties worden kleine groepen verdoofd of gevangen om de vaccintoediening te realiseren.

Kortom, er zijn vaccins waardoor edelherten onvruchtbaar gemaakt zouden kunnen worden (rZP en GnRH vaccins). In optimaal omstandigheden zou een groot percentage van de vrouwelijke dieren (naar schatting 70%) jaarlijks behandeld worden om de populatiegrootte stabiel te houden. De dieren zouden wel van redelijk dichtbij (<30m) met de pijl geschoten moeten worden (met daarbij een paintball-achtige marker om te laten zien welke al behandeld zijn); de pijlen (drop-out darts) zouden dan achteraf weer verzameld moeten worden. Als alternatief, zouden de dieren met een verdovingsmiddel via een pijl geschoten kunnen worden en vervolgens met het vaccin behandeld. Of dit te realiseren is in de specifieke omstandigheden van de OVP is voor mij moeilijk in te schatten.

Ik hoop hiermee u vragen naar tevredenheid te hebben beantwoord.

Hoogachtend,

Professor. dr. T.A.E. Stout
MA, VetMB, PhD, MRCVS, Dipl. ECAR
Hoogleraar Voortplanting Paard

Bijlage 2

5 Instandhoudingsmaatregelen

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de instandhoudingsmaatregelen. Gestart wordt met een analyse van de effecten van alle maatregelen die na vaststelling van het 1^e beheerplan (RVO, 2015) zijn uitgevoerd, in uitvoering zijn of waarvan de uitvoering in voorbereiding is. Per knelpunt wordt een inschatting gemaakt of de instandhoudingsmaatregelen die in de Oostvaardersplassen reeds genomen worden de knelpunten oplossen, zodat de instandhoudingsdoelstellingen worden bereikt. Daarnaast worden ontwikkelingen benoemd die in planvoorbereiding zijn die mogelijk ook een bijdrage leveren aan het oplossen van de knelpunten. Omdat deze ontwikkelingen nog niet definitief zijn worden ze niet als maatregel opgenomen.

De volledige effecten van de genomen maatregelen in de moeraszone en in het grazige deel zijn in veel gevallen nog niet te duiden, omdat de natuur tijd nodig heeft om op de nieuwe situatie te reageren. Daarnaast is een deel van de maatregelen nog in uitvoering of wordt de uitvoering voorbereid. Op basis van beschikbare monitoringsgegevens en expert oordeel zijn de te verwachten effecten beschreven. De te verwachten effecten zijn beschreven voor de knelpunten van soorten waarvoor doelen niet worden gehaald, en indien relevant of ze bijdragen aan de instandhouding van soorten waarvoor doelen wel zijn bereikt.

Als uit de analyse volgt dat de verwachting is dat na volledig uitvoeren van de reeds voorgenomen maatregelen op termijn de knelpunten niet opgelost zijn en de instandhoudingsdoelen niet worden bereikt, dan zijn aanvullende maatregelen voorgesteld in de conclusie van hoofdstuk 5.

5.2 Maatregelen Moeraszone

5.2.1 Afbakening

Uit de knelpuntenanalyse in hoofdstuk 4 komt naar voren dat er verschillende knelpunten zijn voor kwalificerende vogelsoorten in de moeraszone. In onderstaande Tabel 5.1 zijn deze knelpunten weergegeven en de uitgevoerde, in voorbereiding zijnde of aanvullende maatregelen.

Tabel 5.1 Knelpunten in de moeraszone, met de vogels waarvoor doelen niet gehaald worden met dit knelpunt, de reeds uitgevoerde maatregelen, maatregelen die in uitvoering zijn, maatregelen die in voorbereiding zijn.

Knelpunten in broedhabitat	Vogelsoorten waarvoor doelen niet gehaald worden met dit knelpunt	Maatregel sinds 2015, uitgevoerd	Maatregel sinds 2015 in uitvoering	Maatregel sinds 2015 in voorbereiding
Afname areaal van alle verschillende structuurtypen rietvegetatie en gradiënten daartussen (open-dicht, jong-oud, nat-droog, wel-niet begraasd/betreden)	blauwe kiekendief, grote karekiet, kleine zilverreiger, lepelaar, woudaap, dodaars, roerdomp, porseleinhoen, snor, rietzanger	Herstel kade en drempel ten behoeve van moerasreset	Moerasreset	Toekomstig waterpeilregime moeras
Toegankelijkheid van broedlocaties voor predatoren (vos, boommarter, etc.) en (dicht) waterriet in broedseizoen	kleine zilverreiger, lepelaar			Toekomstig waterpeilregime moeras (oost en west)
Onvoldoende broedlocaties in bomen	aalscholver		Moerasreset	Toekomstig waterpeilregime moeras (oost en west)
Knelpunten omvang foerageergebied				
Ondiep (klein) water met matig tot goed doorzicht, waar dankzij periodieke droogval en inundatie vanuit andere wateren geregeld visverjonging kan optreden	woudaap, roerdomp, dodaars	Aanleg bedienbare stuw, Herstel aflatwerken in kade ten behoeve van moerasreset	Moerasreset	Toekomstig waterpeilregime moeras
Tijdelijke inundatiezones met verdrinken of plas/dras-vegetaties	woudaap, lepelaar, krakeend, slobbeend, pijlstaart	Aanleg bedienbare stuw		Toekomstig waterpeilregime moeras
Kale slikvlaktes en ondiep open water (max. 30 cm waterschijf) van half juni t/m september, waarin muggenlarven toegankelijk zijn en/of vis indikt.	Kleine zilverreiger, porseleinhoen	Aanleg bedienbare stuw		Toekomstig waterpeilregime moeras
Onvoldoende ondiep water met matig tot goed doorzicht	woudaap, roerdomp, dodaars, kleine zilverreiger	Aanleg bedienbare stuw	Moerasreset	Toekomstig waterpeilregime moeras Oostelijk en westelijk moeras wel/niet gekoppeld
Onvoldoende areaal natte ruigten, pioniersvegetatie en variatie tussen deze vegetatietypes	pijlstaart, porseleinhoen	Aanleg bedienbare stuw	Moerasreset	Toekomstig waterpeilregime moeras Oostelijk en westelijk moeras wel/niet gekoppeld

Onvoldoende randlengte waterriet, waarin toegankelijkheid en beschikbaarheid van prooidieren wordt gecombineerd met voldoende dekking	roerdomp, dodaars	Aanleg bedienbare stuw	Moerasreset	Toekomstig waterpeilregime moeras Oostelijk en westelijk moeras wel/niet gekoppeld
Afname areaal van alle verschillende structuurtypen rietvegetatie en gradiënten daartussen (open-dicht, jong-oud, nat-droog, wel-niet begraasd/betreden)	rietzanger, blauwe kiekendief, grote karekiet, woudaap, roerdomp	Aanleg bedienbare stuw	Moerasreset Populatiebeheer grote herbivoren	Toekomstig waterpeilregime moeras Oostelijk en westelijk moeras wel/niet gekoppeld
Knelpunten kwaliteit foerageergebied (voedselaanbod)				
Onvoldoende aanbod van submerse vegetatie	pijlstaart	Aanleg bedienbare stuw	Moerasreset	
Onvoldoende aanbod van verschillende soorten kleine vis (1-4 cm)	dodaars, woudaap, roerdomp, kleine zilverreiger	Aanleg bedienbare stuw	Moerasreset	
Onvoldoende aanbod waterinsecten	dodaars, woudaap, roerdomp	Aanleg bedienbare stuw	Moerasreset	
Afname dichtheid wortelstokken van lisdodde en jong riet	wilde zwaan	Aanleg bedienbare stuw	Moerasreset	

5.2.2 Reeds uitgevoerde of al in uitvoering zijnde maatregelen in de moeraszone

Deze paragraaf beschrijft de moerasreset. Deze maatregel is nog in uitvoering en de uitvoeringsperiode omvat meerdere jaren; met de moerasreset is gestart in 2018 en afronding wordt verwacht in de tweede beheerplanperiode.

Moerasreset

De moerasreset heeft als doel om de rietvegetatie (waaronder overjarig waterriet) in de Oostvaardersplassen, die fungeert als broed- en foerageerhabitat voor diverse instandhoudingssoorten, uit te breiden. De moerasreset bestaat uit een actieve waterstandverlaging, gevolgd door herinundatie over een periode van meerdere jaren in het westelijk moerasdeel. Met de moerasreset wordt het effect van meerjarige peildynamiek nagebootst. Door actieve waterstandsverlaging is een meerjarige droogte in het westelijk moeras geforceerd. Hierdoor kan zich op de bodem van de droog gevallen waterpartijen (vooral de Grote Plas) een rietvegetatie ontwikkelen.

Voorafgaand aan de moerasreset is in 2018 de drempel tussen het westelijk en oostelijk moeras hersteld, waardoor het oostelijk en westelijk moeras hydrologisch weer van elkaar gescheiden zijn. Ook is de kade om het westelijk moerasdeel hersteld en is een bedienbare stuw aangelegd als vervanging van het aflatwerk met vast peil. Daarnaast zijn verschillende kleinere aflaten hersteld. Met deze maatregelen werd het mogelijk het water uit het westelijke moeras weg te laten lopen en in het oostelijke moeras juist vast te houden. In 2020 is de moerasreset gestart voor het westelijk deel van het moeras. Eind 2021 lag het westelijk deel voor het eerst helemaal droog (Kuypers et al., 2023). In 2022 en 2023 was het drooggevallen deel ingenomen door pioniervegetatie en kwamen de eerste rietplanten tot ontwikkeling. Tot nog toe zijn de ontwikkelingen in de vegetatie zoals ze beschreven zijn in het eerste Natura 2000-beheerplan. Als over enkele jaren circa 1000 ha aan riet van minimaal twee jaar oud tot ontwikkeling is gekomen zal het waterpeil geleidelijk weer opgezet worden. Dit gebeurt onder invloed van het neerslagoverschot.

Het toekomstige waterpeilregime wordt nog bepaald in de loop van deze beheerplanperiode, dit wordt toegelicht in paragraaf 5.2.3.

De moerasreset en de verandering van het waterpeilregime dragen bij aan het oplossen van de knelpunten in het moeras. Dit zijn knelpunten voor blauwe kiekendief, grote karekiet, kleine zilverreiger, lepelaar, woudaap, dodaars, roerdomp, porseleinhoen, snor en rietzanger. De maatregel draagt daarnaast bij aan de instandhouding van soorten waarvoor doelen zijn gehaald, namelijk blauwborst, bruine kiekendief, grote zilverreiger, bergeend grutto, wintertaling, kluut en kemphaan. Het gaat om de volgende knelpunten:

1. Afname van areaal van alle verschillende structuurtypen rietvegetatie en gradiënten daartussen. Door de ontwikkeling van nieuw (water)riet komt dit weer terug in het westelijk moeras;
2. Onvoldoende broedlocaties in bomen. Door de tijdelijk droogval kunnen bomen weer kiemen en bestaande bomen beter ontwikkelen dan in de natte situatie;
3. Ondiep water met matig tot goed doorzicht. De droogvallende kleibodem van de waterpartijen oxideert en rijpt. Nadat het water weer opgezet is volgt er een periode waarin nog geen slib in de waterkolom aanwezig is;
4. Onvoldoende areaal natte ruigten, pioniersvegetatie en variatie tussen deze vegetatietypes. Door de droogval kunnen droge ruigtes en pioniersvegetaties zich ontwikkelen die dan na het opzetten van het waterpeil weer veranderen in natte ruigtes en andere vegetatietypes;
5. Onvoldoende randlengte waterriet; door de ontwikkeling van 1000 ha rietland ontstaat er waterriet met een grote randlengte grenzend aan het open water;
6. Onvoldoende aanbod van submerse vegetatie. Door de reset zijn ook de bodemwoelende karpers in aantal terug gezet. Dit geeft na de reset dat hun negatieve invloed op de ontwikkeling van submerse vegetatie afwezig is. Dit geeft ruimte voor ontwikkeling hier van tot dat de karper weer dominant in het systeem aanwezig is;

7. Onvoldoende aanbod kleine vis. Door de reset is het aantal grote oude karpers sterk verminderd. Daardoor is na de reset hun dominante invloed op de vispopulatie afwezig. Dit uit zich in de aanwezigheid van kleine vis en een diverse vispopulatie;
8. Onvoldoende aanbod waterinsecten;
9. Onvoldoende aanbod wortelstokken van lisdodde en jong riet. Door de reset krijgen juist deze soorten de ruimte om zich te ontwikkelen.

Door de langjarige peildynamiek, waarbij een langere periode van droogte optreedt, kan de door grauwe ganzen begraasde rietvegetatie herstellen en nieuw riet ontwikkelen op de plekken waar rietvegetatie in het verleden door begrazing is verdwenen. Hierdoor ontstaat op termijn weer voldoende broed- en foerageerhabitat voor de Natura 2000-doelsoorten.

Bijkomende effecten van de waterstandsverlaging zijn het tijdelijk beperken van troebel water en de realisatie van een gevarieerde vispopulatie na de herinundatie. Dit wordt vooral veroorzaakt doordat door de waterstandsverlaging de volwassen karpers uit het systeem verdwijnen en de sliblaag kan rijpen. Verdwijnen van de dominantie van volwassen karper en het rijpen van de sliblaag zorgen er voor dat tijdelijk minder slib in het water komt en het water dus tijdelijk helderder is. Daarnaast krijgen andere vissoorten de ruimte door de afname van de dominantie van volwassen karper, en treedt een sterke toename van jonge vis op, die als prooi dient voor de visetende Natura 2000-doelsoorten.

Door het uitvoeren van een moerasreset ontstaan opeenvolgende hoge pieken van de populaties van verschillende soorten moeras- en watervogels in het gebied, die na een aantal jaren langzaam tot snel weer 'uitdoven' tot een (veel) lager niveau. Dit effect is ook waargenomen bij de eerdere moerasreset eind jaren tachtig en begin jaren negentig (RVO, 2015) en is nu weer te zien aan de toename van de snor¹, blauwborst, rietzanger, bergeend en krakeend die profiteren van drogere omstandigheden, waardoor grote oppervlakten met zeer ondiep water met slikranden/-velden ontstaan (Kuypers et al., 2023). Voor andere soorten duurt het langer totdat de effecten van de moerasreset duidelijk worden, omdat deze afhankelijk zijn van habitats die pas na herinundatie weer toenemen en/of enige tijd nodig hebben om te ontwikkelen. Dit geldt voor soorten zoals roerdomp en woudaap die afhankelijk zijn van waterriet en overjarig riet. Het geldt ook voor aalscholvers die broedlocaties in bomen nodig hebben. De resultaten ten aanzien van het bereiken van de instandhoudingsdoelen door de moerasreset duren, geschat op basis van de eerdere moerasreset, minimaal 10 jaar (RVO, 2015).

Oostelijk en westelijk moeras wel/niet gekoppeld

Na uitvoering van de moerasreset worden de effecten geëvalueerd en de nieuwe situatie rond waterbodemdieptes en beoogde waterpeildynamiek in beeld gebracht. Aan de hand daarvan wordt bepaald of het Oostelijk en Westelijk moeras wel of niet hydrologisch gekoppeld worden en of een moerasreset in Oostelijk deel gewenst is. Als Oost en West gescheiden blijven, is een vispassage tussen beiden noodzakelijk, maar ook naar de natte graslanden.

5.2.3 Maatregelen in de moeraszone die sinds 2015 in voorbereiding zijn

Deze paragraaf beschrijft aanvullende maatregelen voor de 2^e beheerplanperiode. Het betreft het toekomstig waterpeilregime van het moeras.

Toekomstig waterpeilregime moeras

In de 2^e beheerplanperiode wordt een nieuw waterpeilregime ontwikkeld voor de oostelijke en westelijke moeraszone. Het nieuwe peilregime heeft als doel meer dynamiek in het waterpeil te creëren. Het gaat om seizoensdynamiek, waarbij waterstanden in de winter hoger zijn dan in de zomer maar ook langjarige dynamiek (accentueren van droge en natte jaren). Deze peildynamiek zal worden bereikt door gebruik te maken van een neerslag overschot in de winter en verdamping in de zomer in combinatie met meer of minder wateraflaat.

¹ Waarschijnlijk veroorzaakt door een afname van de rietbegrazing door ganzen vanwege de lagere waterpeilen (Beemster et al., 2022)

Het gebrek aan (seizoens en meerjarige) peildynamiek is een oorzaak van alle knelpunten in de moeraszone (getoond in Tabel 4.5, Tabel 4.6 en Tabel 4.7), waaronder te weinig areaal van alle verschillende structuurtype rietvegetatie en gradiënten daartussen, de randlengte van waterriet, toegankelijkheid van broedlocaties voor predatoren en (dicht) waterriet in het broedseizoen, het gebrek aan periodieke droogval en inundatie, tijdelijke inundatiezones met verdrongen of plas/drasvegetaties, kale slikvlaktes en ondiep water in de zomer, ondiep water met matig tot goed doorzicht en het aanbod van submerse vegetatie, kleine vis, waterinsecten en wortelstokken van lisdodde en jong riet.

Meer (seizoens) peildynamiek draagt daarom bij aan het oplossen van de knelpunten en daarmee het behalen van de instandhoudingsdoelen voor krakeend, slobbeend, pijlstaart, blauwe kiekendief, grote karekiet, kleine zilverreiger, lepelaar, woudaap, dodaars, roerdomp, porseleinhoen, snor en rietzanger. De maatregel draagt daarnaast bij aan de instandhouding van soorten waarvoor de doelen wel worden gehaald, namelijk blauwborst, bruine kiekendief, grote zilverreiger, bergeend, grutto, wintertaling, kluut en kempfaan. Peildynamiek is nodig voor de ontwikkeling van meer areaal (water)riet, areaal pioniersvegetaties en verschil in structuurtypes rietvegetatie. Een voldoende hoog waterpeil (na de moerasreset) zorgt ook voor meer randlengte waterriet, waarin toegankelijkheid en beschikbaarheid van prooidieren wordt gecombineerd met voldoende dekking, en maakt broedlocaties minder toegankelijk voor predatoren.

5.3 Maatregelen Grazige deel

5.3.1 Afbakening

Uit de knelpuntenanalyse in hoofdstuk 4 komt naar voren dat er verschillende knelpunten zijn voor kwalificerende vogelsoorten in het grazige deel. In onderstaande tabel zijn deze knelpunten weergegeven.

Knelpunten in broedhabitat	Vogelsoorten waarvoor doelen niet gehaald worden met dit knelpunt	Maatregel sinds 2015, uitgevoerd	Maatregel sinds 2015 in uitvoering	Maatregel sinds 2015 in voorbereiding
Afname ongestoorde rietvegetaties in natte of droge omstandigheden	porseleinhoen, snor, rietzanger	Herstel waterpeildynamiek Waterlanden Extra poelen in Waterlanden	Inundatiezone met (on)begraasde oevers in Beemddlanden Populatiebeheer grote herbivoren	Optimalisatie waterregime Broeklanden
Afname ongestoorde rietvegetaties in poelen en sloten	dodaars, roerdomp, porseleinhoen, snor, rietzanger	Herstel waterpeildynamiek Waterlanden Extra poelen in Waterlanden	Inundatiezone met poelen in Beemddlanden Populatiebeheer grote herbivoren Visintrekroute via Kitsticht naar Natte Graslanden	Poelen in spoorzone
Knelpunten omvang foerageerhabitat				
Te lage waterstanden geïnundeerde graslanden	dodaars, kleine zilverreiger, krakeend, slobbeend, pijlstaart, porseleinhoen, wilde zwaan, smient	Herstel waterpeildynamiek Waterlanden		Optimalisatie waterregime Broeklanden
Afname areaal visrijke poelen en sloten (niet perse helder)	lepelaar	Herstel waterpeildynamiek Waterlanden Extra poelen in Waterlanden	Inundatiezone met poelen in Beemddlanden	Poelen in spoorzone
Afname areaal heldere (en visrijke) poelen	woudaap, roerdomp, dodaars, kleine zilverreiger	Extra poelen in Waterlanden	Natte graslandzone met poelen in Beemddlanden	Poelen in spoorzone
Afname van het areaal onbegaasd rietland langs oevers van poelen/sloten met helder water	roerdomp, kleine zilverreiger, snor	Herstel waterpeildynamiek Waterlanden	Inundatiezone met poelen met onbegaasde eilanden in Beemddlanden Populatiebeheer grote herbivoren	
Onvoldoende structuurrijke graslanden waardoor prooiaanbod muizen ontbreekt	blauwe kiekendief	Aanleg halfopen bosweide landschap op Het Stort/Beemddlanden Aanleg vangweide met beschuttingsvakken	Populatiebeheer grote herbivoren	
Ontbreken overgangen van grasland naar ruigtes en struweel	rietzanger, blauwe kiekendief	Aanleg halfopen bosweide landschap op Het Stort/Beemddlanden Aanleg vangweide met beschuttingsvakken	Populatiebeheer grote herbivoren	

Te weinig areaal nat grasland nabij rustgebieden open water moeras	smient		Inundatiezone met poelen met onbegraasde eilanden in Beemlanden	Optimalisatie waterregime Broeklanden
Kwaliteit foerageergebied (voedselaanbod)				
Onvoldoende aanbod van kleine vis (1-4 cm)	dodaars, woudaap, roerdomp, kleine zilverreiger	Herstel waterpeildynamiek Waterlanden, Vispassage, extra poelen in Waterlanden	Visintrekroute, aanleg poelen in beemlanden en spoorzone, Aanleg poelen in inundatiezone Beemlanden	
Onvoldoende aanbod waterinsecten	dodaars, woudaap, roerdomp	Herstel waterpeildynamiek Waterlanden, Extra poelen in Waterlanden	Aanleg poelen in Beemlanden zowel langs moeras als spoorzone	
Onvoldoende aanbod muizen in kortgrazige graslanden	blauwe kiekendief		Populatiebeheer grote herbivoren Aanleg halfopen bosweidelandschap Aanleg beschuttingsvakken in vangweide	
Onvoldoende aanbod amfibieën in poelen zonder oevervegetatie	roerdomp, kleine zilverreiger	Aanleg poelen Waterlanden	Aanleg poelen in inundatiezone Beemlanden Aanleg poelen spoorzone Aanleg visintrekroute	Optimalisatie waterregime Broeklanden

5.3.2 Reeds uitgevoerde of al in uitvoering zijnde maatregelen in het grazige deel

Deze paragraaf beschrijft de al uitgevoerde of in uitvoering zijnde maatregelen in de grazige zone, namelijk de aanleg van vispassages, aanleg van inundatiezones met poelen, sloten, plassen en onbegraasde eilanden, optimalisatie van het peilbeheer in de natte graslanden, het populatiebeheer van grote herbivoren en de aanleg van halfopen bosweidelandschap.

Aanleg vispassages

De maatregel betreft de aanleg van een aantal passages om locaties waar stuwen staan passeerbaar te maken voor vissen. In 2019 is een nieuwe vispasseerbare klepstuw geplaatst in de kade rondom het westelijke moeras (weergegeven in figuur 4.1). In 2023 is een vistrap aangelegd die de Lage Vaart met de Kitstocht verbindt (Staatsbosbeheer, 2023). Deze vistrap vormt het begin van een vismigratieroute waardoor uiteindelijk de Lage Vaart via de droge graslanden met de natte graslanden (o.a. Waterlanden) wordt verbonden. In 2023 zwommen de eerste vissen via deze vistrap van de Lage Vaart naar de droge graslanden. Bij deze vistrap zijn ook flauwe taluds aangelegd waarop rietvegetatie kan ontwikkelen. In 2024 wordt een DeWitt vispassage aangelegd tussen de droge en natte graslanden. De vismigratieroute zal dan via de DeWitt passage van de droge graslanden naar de natte graslanden lopen en is in 2024 afgerond.

Figuur 5.1 Kaart met de locaties van de geplaatste vispassages met witte pijltjes, en blauw omljnd de zone met natte graslanden, met (1) de vispasseerbare klepstuw geplaatst in 2019, (2) DeWitt passage tussen droge graslanden en natte graslanden die in 2024 wordt afgerond en (3) de vistrap die de Lage Vaart met de Kitstocht verbindt uit 2023.

Uit de knelpuntenanalyse blijkt dat een gebrek aan connectiviteit een oorzaak is van onvoldoende aanbod van kleine vis, wat een knelpunt is voor dodaars, woudaap, roerdomp en kleine zilverreiger. Deze passages verbinden de Oostvaardersplassen met de omgeving (polderwateren), zodat de vis (stekelbaars) de Oostvaardersplassen als paai- en opgroeigebied kan gebruiken en daarmee het aanbod van kleine vis toeneemt. Op basis van de resultaten van de eerste vispassages in de Oostvaardersplassen wordt in samenhang met het PAGW project 'Oostvaardersoevers' (verbinding Oostvaardersplassen-Markermeer) en het provinciale 'Programma Natuur' (natuurontwikkeling Oostvaarderszone, toegelicht in paragraaf 5.2.3) bepaald of nog extra vispassages nodig zijn, waar en op welke wijze deze aangelegd moeten worden. De vistrap die de Lage Vaart met de Kitstocht verbindt heeft flauwe taluds die geschikt zijn voor de ontwikkeling van ongestoorde rietvegetaties in poelen en sloten.

Aanleg inundatiezones met ondiepe poelen, sloten, plassen en onbegraasde eilanden

Deze maatregel bestaat uit de aanleg van inundatiezones met ondiepe poelen en onbegraasde eilanden in de Beemdlanden. Deze maatregel richt zich op de volgende knelpunten: afname

ongestoorde rietvegetaties in natte of droge omstandigheden, in poelen en sloten, afname areaal visrijke poelen en sloten, afname areaal heldere poelen, afname areaal onbegraasd rietland langs oevers van poelen met helder water en onvoldoende aanbod van kleine vis, waterinsecten en amfibieën. Dit zijn knelpunten voor roerdomp, kleine zilverreiger, dodaars, woudaap, snor, lepelaar en rietzanger. De maatregel draagt daarnaast bij aan de instandhouding van soorten waarvoor de doelen wel worden gehaald, namelijk blauwborst en grote zilverreiger.

De grondwerkzaamheden zijn afgerond in 2023. Als het waterpeil aangepast wordt (weergegeven in maatregel hieronder) zal door verschil in bodemhoogte een combinatie ontstaan van ondiepe poelen en plassen in combinatie met onbegraasde eilanden, ondergelopen grasland, plasdraslanden en droogvallende slikken.

Poelen in spoorzone

In aanvulling op de inundatiezone is de aanleg van poelen in de spoorzone, wat tussen de beheerweg en het spoor ligt, van belang. Deze maatregel richt zich op de volgende knelpunten: afname areaal visrijke poelen en sloten, afname areaal heldere poelen en de afname van het areaal onbegraasd rietland langs oevers van poelen/sloten met helder water. Dit zijn knelpunten voor roerdomp, kleine zilverreiger, dodaars, lepelaar. Daarnaast zijn deze habitats van belang voor de instandhouding van grote zilverreiger.

Optimalisatie peilbeheer natte graslanden

Het uitbreiden/herstellen van natte graslanden in de Oostvaardersplassen bestaat uit drie onderdelen, welke hieronder worden toegelicht. Deze maatregelen hebben als doel meer areaal goed functionerend nat grasland te creëren. Het te lage stuwpeil en te weinig seizoenspeildynamiek (in natte graslanden) zijn oorzaken van de volgende knelpunten in de grazige zone: te lage waterstanden in geïnundeerde graslanden, te weinig areaal nat grasland nabij rustgebieden in de moeraszone, en te weinig kleine vis, waterinsecten en aanbod van amfibieën in poelen zonder oevervegetatie. Dit zijn knelpunten voor smient, wilde zwaan, pijlstaart, porseleinhoen, slopeend, krakeend, dodaars en kleine zilverreiger, roerdomp, woudaap en dodaars. Door uitvoering van de maatregel functioneren de natte graslanden nu goed als broed-, foerageer- en rustgebied voor verschillende Natura 2000-doelsoorten. Met het aangepaste waterpeilbeheer functioneren de natte graslanden ook als paai- en opgroeigebied voor vis. De vis is belangrijk als prooi voor de visetende Natura 2000-doelsoorten.

Herstel waterpeildynamiek Waterlanden

Het doel is om in een gemiddeld jaar in de winter ongeveer 10 cm water op het maaiveld te hebben en in de zomer de waterstanden zo ver uit te laten zakken dat grote grazers en grazende watervogels er kunnen grazen. In 2016 is het stuwpeil van de Waterlanden verhoogd waardoor de gewenste waterpeildynamiek optrad. De invoering van het nieuwe peilbeheer in 2016 werd direct gevolgd door grote aantallen vogels (Kuypers et al. 2023).

Optimalisatie waterpeildynamiek Broeklanden

Als gevolg van de waterpeilverlaging in het westelijk deel van het moeras, in verband met de moerasreset, liggen de waterstanden in de natte graslanden van de Broeklanden (ca. 90 ha) lager. Hierdoor functioneren de natte graslanden daar niet optimaal. Na de moerasreset in het westelijk deel zullen de waterstanden in de natte graslanden van de Broeklanden opnieuw ingeregeld worden.

Optimalisatie waterregime Beemdlanden

In de tweede beheerplan periode zal in de inundatiezone van de Beemdlanden het waterpeil worden verhoogd en dynamischer worden, vergelijkbaar met de Waterlanden en Broeklanden. Zo ontstaat een schil van natte graslanden rondom het moeras. Door verschil in bodemhoogte en de peildynamiek zal vooral in het voorjaar en najaar een diversiteit ontstaan van onder andere ondergelopen grasland, plas dras landen en droogvallende slikken.

Populatiebeheer grote grazers

Deze zogeheten 'reset' van het aantal grote grazers in het gebied is het vertrekpunt voor een populatiebeheer waarbij de aantallen heckrunderen, konikpaarden en edelherten in het gebied worden afgestemd op de noodzakelijke evenwichtige verdeling in structuurrijke open graslanden, rietvegetaties in het grazige deel, moeras en open water die nodig is om de instandhoudingsdoelstellingen voor de kwalificerende vogelsoorten te kunnen halen.

Vanaf 2018 is een start gemaakt met de reset van de aantallen grote grazers in de Oostvaardersplassen, vanwege het welzijn van de dieren (wintersterfte o.a.) en de negatieve effecten van overbegrazing op natuur (waaronder Natura 2000-doelen) en landschap. Het toekomstig beheer moet zijn gericht op een evenwicht van de grote grazers in hun omgeving met een voorlopig maximum van 1.500 dieren. Daarnaast moet de monitoring van de ontwikkeling en flora en fauna plaatsvinden, om een hand-aan-de-kraan-principe te kunnen toepassen voor het beheer van de grazers. Het resultaat van de reset van de grote grazers is dat het totaal aantal runderen en paarden vanaf 2018 jaarlijks rond de 600 dieren zit in het voorjaar (vóór de aanwas) en dat het aantal edelherten in 2023 is teruggebracht tot ca. 700 dieren.

Het verleden heeft uitgewezen dat een te hoge graasdruk in het gebied ten koste kan gaan van de biodiversiteit en kan leiden tot knelpunten voor vele kwalificerende vogelsoorten.

De in het Natura 2000-gebied aanwezige grote grazers hebben een belangrijke invloed op de vegetatiesamenstelling in het gebied. Van belang voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van de kwalificerende vogelsoorten in het gebied is een evenwichtige verdeling in structuurrijke open graslanden, rietvegetaties in het grazige deel, moeras en open water. Bij een intensieve tot zeer intensieve graasdruk, ontstaan vooral kortgrazige graslanden en onbegroeide oevers. Bij een zeer lage graasdruk (zoals in de jaren tachtig van de vorige eeuw het geval was) komt het accent te liggen op ruigtes, riet, struweel en bos. Een graasdruk die daar tussenin ligt, zal niet alleen de hoogste diversiteit aan structuurtypen/habitats opleveren, maar ook voldoende areaal per type, zodat de verschillende doelsoorten daar ook gebruik van kunnen maken.

Een te hoge graasdruk leidt tot knelpunten voor kwalificerende vogelsoorten, namelijk blauwe kiekendief, grote karekiet, kleine zilverreiger, lepelaar, woudaap, dodaars, roerdomp, porseleinhoen, snor, rietzanger en wilde zwaan. Het draagt ook bij aan de instandhouding van soorten waarvoor de doelen wel worden gehaald, namelijk blauwborst, grote zilverreiger en bruine kiekendief. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om knelpunten in het grazige deel, maar ook in de moeraszone door herten. De reset van het aantal grote grazers is van belang voor het oplossen van de volgende knelpunten:

1. Afname areaal van alle verschillende structuurtypen rietvegetatie en gradiënten daartussen;
2. Afname ongestoorde rietvegetaties in poelen en sloten;
3. Afname van het areaal onbegraasd rietland langs oevers van poelen/sloten met helder water;
4. Onvoldoende structuurrijke graslanden waardoor prooiaanbod muizen ontbreekt;
5. Ontbreken overgangen van grasland naar ruigtes en struweel;
6. Afname van het areaal onbegraasd rietland langs oevers van poelen/sloten met helder water;
7. Onvoldoende structuurrijke graslanden waardoor prooiaanbod muizen ontbreekt;
8. Afname dichtheid wortelstokken van lisdodde en jong riet;
9. Ontbreken overgangen van grasland naar ruigtes en struweel.

Het terugbrengen van de graasdruk door grote grazers in het gebied kan een negatieve invloed hebben op vogelsoorten die profiteren van de aanwezigheid van veel kort grasland, zoals sommige soorten ganzen. De effecten van het populatiebeheer zijn onderzocht in verschillende toetsen (toelichting in paragraaf 6.2.1). Geconcludeerd wordt dat het terugbrengen van de graasdruk van grote grazers in het gebied weliswaar kan leiden tot een afname van het areaal aan leefgebied van bepaalde ganzen zoals de brandgans en smient, maar dat dit er niet toe leidt dat de instandhoudingsdoelstellingen van deze ganzen en smient niet meer gehaald kunnen worden.

Aanleg halfopen bosweidelandschap

De maatregel bestaat uit het inrichten van in het totaal ca. 300 hectare bosweide landschap op het Stort en enkele locaties in de Beemdlanden, Spoorzone en de Driehoek. Eind 2020 is gestart met de aanleg. In 2023 is in totaal ruim 150 ha op de Driehoek, het Stort en de Beemdlanden uitgerasterd. Binnen de rasters is 80 ha aan beplanting aangebracht waarvan 30% boomvormers en 70% stekelstruiken (Kuypers et al., 2023).

Een knelpunt in de grazige deel is het ontbreken van overgangen van grasland naar ruigtes en struweel. Dit is een knelpunt voor het foerageergebied van rietzanger en blauwe kiekendief. Het habitat is ook van belang voor de instandhouding van blauwborst en bruine kiekendief. De oorzaak van dit knelpunt is weggenomen door de populatiebeheer van grote herbivoren. Door aanplant en uitrastering wordt het herstel van areaal met overgangen van grasland naar ruigtes en struweel versneld.

5.4 Kansrijke ontwikkelingen omgeving Oostvaardersplassen

5.4.1 Afbakening

Er worden geen maatregelen opgenomen voor buiten de Natura 2000 begrenzing, omdat er geen directe werking van dit Natura 2000-beheerplan vanuit gaat. Voor de inhoudelijke volledigheid wordt in de tabel hieronder wel een overzicht geschetst over welke knelpunten en soorten het gaat, wat er uitgevoerd en in voorbereiding is aan projecten die tot een bijdrage aan het oplossen van het knelpunt leiden en wat er aanvullend speelt.

Omgeving	Vogelsoorten waarvoor doelen niet gehaald worden met dit knelpunt	Maatregel sinds 2015 uitgevoerd	Maatregel sinds 2015 in uitvoering	Maatregel sinds 2015 in voorbereiding	Aanvullende maatregel
Onvoldoende aanbod van kleine vis (1-4 cm)	dodaars, woudaap, roerdomp, kleine zilverreiger				PNN visintrek Oostvaarderzone, PAGW Oostvaardersoever
Onvoldoende aanbod van kleine vis binnen pendelafstand van de broedlocatie	lepelaar		Natura 2000 Maatregelen Markermeer		Herinrichting Vaartplas PAGW Oostvaardersoever aanleg luwtegebied
Onvoldoende geschikt en gevarieerd aanbod kleine zoogdieren in gebieden direct buiten de Oostvaardersplassen.	blauwe kiekendief	Programma nieuwe natuur: Trekweggebied en A6 zone		Definitieve kiekendieffoerageergebieden Lelystad (o.a. ontwikkelperspectief Knardijk/overgangszone agrarisch gebied)	
Afname voedselaanbod mosselen, macrofauna, vis in Markermeer	tafeleend, kuifeend		Natura 2000 Maatregelen Markermeer		PAGW Oostvaardersoever aanleg luwtegebied
Minder graan en bietenflinters op akkers buiten Oostvaardersplassen	wilde zwaan			Natuurinclusieve Landbouw A6 zone NP NL	
Beperkte variatie in aanbod vis in Markermeer/IJsselmeer	aalscholver, nonnetje		Natura 2000 Maatregelen Markermeer		PAGW Oostvaardersoever aanleg luwtegebied Markerwadden

Visintrek Oostvaarderzone (Programma Natuur)

Een van de opgaves uit het programma Natuur is de versterking van de Oostvaarderzone (de ecologische verbindingszone tussen Oostvaardersplassen en Wilgenbos/Lepelaarplassen). Het gaat om maatregelen die het functioneren als migratiegebied, leefgebied en broedgebied voor moerassoorten te herstellen en verbeteren. Daarbij wordt meteen bekeken of het mogelijk is de uitwisseling van vis tussen de Oostvaardersplassen en de Lage Vaart (en visa versa) te optimaliseren. In 2024 zal een onderzoek uitgevoerd worden naar de benodigde maatregelen.

Uit de knelpuntenanalyse blijkt dat onvoldoende aanbod van kleine vis een knelpunt is voor dodaars, woudaap, lepelaar, roerdomp en kleine zilverreiger. Voor deze soorten worden de doelen nog niet bereikt. Dit knelpunt wordt veroorzaakt door onvoldoende connectiviteit voor vis tussen verschillende wateren. Het verbeteren van de connectiviteit met deze maatregel draagt bij aan het oplossen van dit knelpunt en daarmee doelbereik. De maatregel draagt ook bij aan de instandhouding van grote zilverreiger.

PAGW Oostvaardersoever Verbinding Markermeer voor visintrek

Onderdeel van het programma aanpak grote wateren is de Oostvaardersoever, waarbij een verbinding wordt gemaakt tussen de Oostvaardersplassen en het Markermeer. De insteek van het PAGW project Oostvaardersoever is het mogelijk maken van stoffenuitwisseling met het Markermeer en Oostvaardersplassen, waarbij voedselrijk water vanuit de Oostvaardersplassen naar het Markermeer stroomt. Om dit te kunnen realiseren is er een waterinlaat nodig om eventuele watertekorten die ontstaan door het aflaten van voedselrijk water in de Oostvaardersplassen aan te kunnen vullen. Met watertoevoer kunnen de effecten van klimaatverandering op het neerslag en verdampingspatroon worden gecorrigeerd.

Uit de knelpuntenanalyse blijkt dat onvoldoende aanbod van kleine vis een knelpunt is voor dodaars, woudaap, lepelaar, roerdomp en kleine zilverreiger. Voor deze soorten worden de doelen nog niet bereikt. Dit knelpunt wordt veroorzaakt door onvoldoende connectiviteit voor vis tussen verschillende wateren. Het verbeteren van de connectiviteit met deze maatregel draagt bij aan het oplossen van dit knelpunt en daarmee doelbereik. De maatregel draagt ook bij aan de instandhouding van grote zilverreiger.

PNN Nationaal Park Nieuw Land

Vanuit Nationaal Park Nieuw Land is in het provinciaal programma natuur een voorstel ingediend om de binnendijkse moerasgebieden Lepelaarplassen en Oostvaardersplassen klimaatbestendig te maken. Deze maatregel is nog in verkennende fase en hiervoor is nog onderzoek nodig. Of en hoe deze maatregel wordt uitgevoerd is nog onduidelijk. Onderdeel daarvan is de mogelijkheid om water vanuit het Markermeer naar de moerasgebieden te brengen. Voor de extreme klimaatscenario's wordt onderzocht of er mogelijk een extra inlaat voor het westelijk moeras gerealiseerd moet worden.

Als de waterinlaat passeerbaar is voor vis, zorgt het voor een betere visverbinding tussen het Markermeer en de Oostvaarderplassen en daarmee meer aanbod van soorten kleine vis. Onvoldoende aanbod van kleine vis is een knelpunt voor dodaars, woudaap, roerdomp en kleine zilverreiger. Het verbeteren van de connectiviteit met deze maatregel draagt bij aan het oplossen van dit knelpunt en daarmee doelbereik. De maatregel draagt ook bij aan de instandhouding van grote zilverreiger.

5.5 Conclusie maatregelen

De knelpunten in de Oostvaardersplassen worden veroorzaakt door gebrek aan peildynamiek, connectiviteit en overmatige begrazing. De moerasreset en het nieuw waterpeilregime adresseren de knelpunten die worden veroorzaakt door gebrek aan peildynamiek in moeraszone. Het gebrek aan peildynamiek in de grazige zone wordt verholpen door de optimalisatie van het peilbeheer in Waterlanden, broeklanden en beemdlanden. De connectiviteit tussen verschillende peilvakken in de moeraszone, het grazige deel en de omgeving wordt hersteld met de aanleg van vispassages. Het aantal grote grazers is teruggebracht om knelpunten veroorzaakt door overmatige begrazing te

verhelpen en herstel wordt versneld door de aanleg van een halfopen bosweidelandschap. Deze maatregelen worden aangevuld met de aanleg inundatiezones met ondiepe poelen, sloten, plassen en onbegraasde eilanden om knelpunten met betrekking tot voedselaanbod en broedhabitat te adresseren. Alle maatregelen zijn gezamenlijk nodig om de knelpunten te bereiken, vanwege de samenhang tussen grazig deel en moeraszone. Daarmee zijn zij de Natura 2000-instandhoudingsmaatregelen voor de 2de beheerplanperiode.

Door met de bovengenoemde instandhoudingsmaatregelen de knelpunten op te lossen zullen de doelen voor goede omvang en kwaliteit van het leefgebied worden bereikt en op termijn zullen de populaties van het merendeel van de doelsoorten zich herstellen. Uitzonderingen hierop zijn blauwe kiekendief, grote karekiet en woudaap, waarmee het in Nederland erg slecht gaat. Daardoor is het onzeker dat deze soorten zullen terugkeren en de populatie in de Oostvaardersplassen kan herstellen. Vanuit de opgave die de Oostvaardersplassen voor deze soorten heeft, vraagt dit om nader onderzoek om te komen tot aanvullende soortgerichte maatregelen. Het gaat om:

- blauwe kiekendief. Hiervoor wordt een aanvullende analyse uitgevoerd en aan de hand daarvan worden wel of geen aanvullende maatregelen genomen;
- grote karekiet. Voor grote karekiet zal in de komende beheerperiode nader onderzocht naar de knelpunten voor deze soort in de Oostvaardersplassen. Het gaat om geschikt broedhabitat in de vorm van onbegraasd waterriet met stevige lange stengels, geen rietblad tussen de rietstengels op het water, in combinatie met voldoende voedselaanbod en vangbaarheid in de vorm van grote insecten in het water of vliegend (o.a. libellen en waterkevers). Op basis daarvan kunnen aanvullende maatregelen worden genomen;
- woudaap. Ook hiervoor wordt verder onderzocht wat de mogelijke knelpunten kunnen zijn zodat uiteindelijk ook passende maatregelen kunnen worden bedacht.

De in H5.4 beschreven kansrijke ontwikkelingen worden vanuit de beheerplanopgave gevolgd en waar mogelijk gestuurd om de beoogde bijdrage aan de knelpunten in het Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen verder op te lossen.